

როგორი ბზნეს-ბარემოა საქართველოში?

ჟურნალი „ბიზნესი და კანონმდებლობა“ – № 7-8, აპრილი, 2008

რა მოელის ლარს?

თქვენი ჟურნალის ფურცლებზე მე უკვე მქონდა საუბარი ლართან დაკავშირებით, სადაც აღვნიშნე, რომ საქართველო დაავადებულია „ჰოლანდიური დაავადებით“. მაშინ საკმაოდ ვრცელი ინფორმაცია მივაწოდე მკითხველს და ამიტომ ბევრ რამეს აღარ გავიმეორებ, უბრალოდ აღვნიშნავ, რომ საქართველოში „ჰოლანდიური დაავადება“ გრძელდება. ეს ის დაავადებაა, რომლის დროსაც ქვეყანაში დიდი ოდენობით შემოდის უცხოური ვალუტა, კერძოდ დოლარი. მოკლედ შევეხები ამ ფულის შემოდინების წყაროებს. პირველ რიგში, ეს არის უცხოური ინვესტიციები. უცხოელები ყიდულობენ კომპანიებს, უძრავ ქონებას, ბუნებრივია, ისინი შემოდინან დოლარით, ყიდვა-გაყიდვის ტრანსაქცია კი ხდება ლარში, რაც ზრდის კიდევ მოთხოვნას ამ უკანასკნელზე. მეორე გახლავთ პრივატიზაცია. ამ დროსაც სახელმწიფო ქონება იყიდება ლარებში, უცხოელს კი შემოაქვს დოლარი და ხდება გადახურდავება; მესამე – წესრიგის დამყარება საფინანსო სექტორში. ადრე ბიზნესმენები თავს არიდებდნენ გადასახადების გადახდას, ისინი ქრთამს აძლევდნენ საბაჟო თუ საგადასახო სამსახურებს და ეს ქრთამი იყო დოლარებში. ახლა მათ გადასახადების გადახდა ძირითადად უხდებათ ლარში. დაბოლოს, უცხოეთში მცხოვრები ჩვენი თანამემამულეების მიერ გამოგზავნილი ფულადი გზავნილები, რომლის 98% მოდის დოლარზე. აი, ეს ყველაფერი იწვევს დოლარის მასის ზრდას ქვეყანაში, რაც თავის მხრივ აუფასურებს დოლარს ლართან მიმართებაში. ლარის გამყარება კი ძალიან ცუდია ექსპორტისთვის და ამას ჰქვია „ჰოლანდიური დაავადება“. საქართველოში არსებულ ამ მდგომარეობას ისიც ემატება, რომ დოლარი მსოფლიო მასშტაბით უფასურდება, რისი მიზეზიც არის ამერიკის მიერ წარმოებული საომარი ოპერაციები სხვადასხვა ქვეყანაში, უწინარეს ყოვლისა, ერაყსა და ავღანეთში, რაც საკმაოდ დიდ ხარჯებს მოითხოვს, რამაც მთელ

მსოფლიოში გამოიწვია დოლარის გაუფასურება. ეს არის ის ძირითადი მიზეზები, თუ რატომ მყარდება ლარი და უფასურდება დოლარი საქართველოში.

ახლა, მოდით, დაგუბრუნდეთ თქვენ კითხვას – არის სხვადასხვა ცსენარი, რა მოელის ლარს და დოლარს საქართველოში. უწინარეს ყოვლისა, შევხედოთ, რას ფიქრობს საქართველოს მთავრობა ამასთან დაკავშირებით. თუმცა, ამის გაგება საკმაოდ რთულია. ისმის კითხვა, საიდან უნდა ვიცოდეთ, რას ფიქრობს ჩვენი მთავრობა? რა თქმა უნდა, იმ დოკუმენტიდან, რასაც ჰქვია საქართველოს ბიუჯეტი. მინდა გითხრათ, რომ ყოველთვის, ჯერ კიდევ იმ პერიოდის ჩათვლით, როცა ფინანსთა მინისტრი იყო ლექსო ალექსიშვილი, პარლამენტში შემოსულ ბიუჯეტის პროექტს თან ერთვოდა განმარტებები, სადაც დაფიქსირებული იყო, თუ რომელი გაცვლითი კურსით იქნა გათვლილი ექსპორტ-იმპორტის ოპერაციები. ეს ვაღიარებ და კანონი კი არ იყო, არამედ იმის ახსნა, თუ როგორია მთავრობის ხედვა ექსპორტ-იმპორტის თანაფარდობის გაანაგრიშებისას (ვიცი, რომ იმპორტიდან შემოდის გადასახადები და საბაჟოზე აკრეფილი თანხების დათვლისას გარკვეული საშუალო წლიური გაცვლითი კურსის ჩადებაა საჭირო). მას შემდეგ, რაც ალექსიშვილი წავიდა ფინანსთა მინისტრობიდან, ასეთი ინფორმაცია გაქრა – მთავრობა უკვე აღარ აფიქსირებს გაცვლითი კურსის ოდენობას. თანაც, როცა პარლამენტში კითხვას ვსვამთ ამასთან დაკავშირებით, პასუხს არავინ იძლევა. გამომდინარე აქედან, მთავრობის ჩანაფიქრის გამოცნობის ირიბი მეთოდიდა გვრჩება. რა მეთოდია ეს? მინდა გითხრათ, რომ პარლამენტში შემოსულ ბიუჯეტის პროექტს, განმარტებითი ბარათის გარდა, თან ახლავს დანართები. ეს ძირითადად მაკრო-ეკონომიკური პარამეტრებია, მათ შორის არის სავაჭრო ბალანსიც, თუ როგორი ექსპორტ-იმპორტი და ეს სავაჭრო ბალანსი მოცემულია ორ ვალუტაში – ლარსა და დოლარში. სწორედ ამ ბალანსის საშუალებით შეიძლება დავთვალოთ, რა გაცვლითი კურსი ჩადო მთავრობამ ბიუჯეტის კანონში. თუმცა, აქ ჩვენ ვაწყდებით ერთ სერიოზულ კუროსს. მოგეხსენებათ, რომ 2008 წლის ბიუჯეტის კანონში უკვე შევიდა ცვლილება. სანამ ეს მოხდებოდა, ექსპორტ-იმპორტის ბალანსში ექსპორტზე საშუალო წლიური კურსი აღებული იყო 1 დოლარი=1,43 ლარი, იმპორტზე კი იყო სხვა კურსი – 1დოლარი=1,47 ლარი. როგორ შეიძლება ექსპორტზე სხვა კურსი იყოს და იმპორტზე – სხვა! ეს, უწინარეს ყოვლისა, მთავრობის არაკვალიფიციურობაზე მეტყველებს, მაგრამ აქ, იმავდროულად, ჩადებული იყო სხვა

რამეც – თუ ეს არის საშუალო წლიური კურსი, გამოდის, წლის ბოლომდე ლარის კურსი 1,43-ზე დაბლა უნდა დავიდეს, საშუალო წლიური 1,43 რომ დარჩეს. როცა ბიუჯეტში ცვლილებები შევიდა და ეს ცვლილება პარლამენტმა 2008 წლის მარტში დაამტკიცა, დანართებში კვლავ იყო წარმოდგენილი სავაჭრო ბალანსი როგორც ლარში, ასე დოლარში, თუმცა, ამჯერად შეცდომა უკვე გამოეწვორებინათ, ექსპორტ-იმპორტზე სხვადასხვა კურსი აღარ იყო, მაგრამ დოკუმენტში თავად კურსი იყო შევცვლილი – 1 დოლარი=1, 576 ლარს. ანუ, 2008 წლის ბიუჯეტში საშუალო წლიური გაცვლითი კურსი თითქმის ისეთივეა, როგორც იყო 2008 წლის დასაწყისში. მოგეხსენებათ, დღეს რეალურად ასე არ არის და დოლარის კურსი კიდევ უფრო ეცემა. აქედან დასკვა – გეგმავს მთავრობა იმას, რომ ლარი ცოტათი უნდა გაუფასურდეს, მიუახლოვდეს 2008 წლის დასაწყისის ნიშნულს, თუ ნიშნავს ეს მთავრობის არაკომპეტენტურობას, ეს საკითხი ღიად რჩება. ჩემი აზრით, უფრო მეორე შემთხვევასთან გვაქვს საქმე, შეიძლება რაღაც ძველი ცხრილები ნახეს და ის მიაკრეს ბიუჯეტს დანართის სახით, რაც სულაც არ არის გამორიცხული!

გამომდინარე ზემოთქმულიდან, კარგის არაფრის თქმა არ შემიძლია – ან მთავრობამ იცის რაღაცა და მალავს, ან, უბრალოდ, გაგებაში არ არის და არაფერიც არ იცის! პირველია უფრო უარესია თუ მეორე, ამის შეფასება ძალიან ძნელია, თუმცა, რა შეგებაა იმის გაგებისგან, მგელი შეგჭამს თუ მგლისფერი ტურა?! თუმცა, საკმაოდ დიდი დარწმუნებით შემიძლია ვთქვა, რომ მთავრობამ, უბრალოდ, ბევრი რამ იცის, თორემ რომ იცოდეს, ასე არ გააკეთებდა...

ძალიან გამიჭირდება იმის პროგნოზირება, რა მოუვა ლარს მომავალში, თუმცა, უფრო მეტი ალბათობით შეიძლება ითქვას, რომ ლარი კიდევ უფრო გამყარდება, ანუ დოლარის გაუფასურების ტენდენცია შენარჩუნდება. რა დონემდე და როგორ, ამის წინასწარ თქმა ნამდვილად არ შემიძლია, რადგან ამისთვის აუცილებელი არანაირი ობიექტური საფუძველი არ მაქვს – ჩემს ხელთ არსებული სტატისტიკა არ არის ობიექტური. თუ მთავრობამ საშუალო წლიური გაცვლითი კურსი 1,576 იანგარიშა და ამით საბაჟოს მიანიშნა, რა გადასახადები უნდა აკრიფოს, ეს არარეალისტურია და დიდი შეცდომაა. მინდა გითხრათ, რომ ლარის გამყარება ეროვნული ბანკის დიდი ძალისხმევით ხორციელდება. ის რომ ქვეყნაში შემოსული უცხოური ვალუტის დიდი მასის ნაწილს არ ყიდულობდეს, ლარის გამყარება კიდევ უფრო მყისიერი იქნებოდა და ეს საერთოდ დაანგრევდა ჩვენს ეკონომიკას. ამიტომ,

ეროვნული ბანკი იძულებულია შემოსული დოლარების გარკვეული ნაწილი იყიდოს. ამით ის ერთ კარგ საქმეს აკეთებს – ზრდის საკუთარ რეზერვებს, თუმცა, იმავდროულად ცუდი რამის კეთებაც უწევს – ზრდის ფულის მასას, რაც თავის მხრივ ხელს უწყობს ინფლაციას. თუმცა, კიდევ ვიმეორებ, ეროვნულ ბანკს სხვა გზა არ აქვს. ასეთ დროს, რა თქმა უნდა, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება, როგორ ეკონომიკურ პოლიტიკას განახორციელებს საქართველოს მთავრობა, განსაკუთრებით კი იმას, რამდენად შეეგუება მთავრობა პოპულისტური ტიპის ხარჯებს. სამწუხაროდ, ის ამას არ აკეთებს და თავისი ქმედებით კიდევ უფრო აღრმავებს ინფლაციას – ერთი მხრივ, ეროვნული ბანკი უშვებს დამატებით ფულს, მეორე მხრივ კი მთავრობა ახორციელებს ისეთ პროგრამებს, როგორცაა ფსევდოდასაქმება, ვაუჩერიზაცია, პენსიების ზრდა.

მინდა გითხრათ, რომ პენსიების ზრდისთვის ყველაზე კარგი პერიოდი შემოდგომაა და არა გაზაფხული, რადგანაც შემოდგომით, როგორც წესი, ხვავი და ბარაქაა და ინფლაცია ისეთი მწვავე არ არის, როგორც გაზაფხულზე, როცა ფასებს ბუნებრივად აქვს ზრდისკენ მიდრეკილება. ამ დროს დამატებითი ფულის მასის გაშვება შეცდომაა, თუმცა, გასაგებია, რატომ ხდება ეს აპრილში – იმიტომ, რომ მაისში არჩევენბია. მე ნამდვილად არ მინდა ჩვენმა რომელიმე მკითხველმა იფიქროს, რომ ლადო პაპავა პენსიონერების მტერია, მაგრამ ყველაფერს ჭკვიანურად უნდა კეთება. პენსიონერები მაინცდამაინც წინასაარჩევნო პერიოდში არ უნდა გაგახსენდეს, უფრო ადრე რომ გახსენებოდა მათი პრობლემა ვინმეს, ამ ნაბიჯის გადადგმა 2007 წლის შემოდგომაზეც შეიძლებოდა.

დასაქმება და უმუშევრობა

რაც შეეხება დასაქმებასა და უმუშევრობის დონეს საქართველოში, აქაც ახალს ბევრს ვერაფერს ვიტყვი, გამომდინარე იქიდან, რომ დასაქმების მოქმედი პროგრამები ჩვენი მოსახლეობისთვის არახალია. რა ხდება ამ მხრივ საქართველოში? 2006 წელს საქართველოს ხელისუფლებამ მოიფიქრა პროგრამა, რომელსაც დაარქვა „დასაქმების ეროვნული პროგრამა“ და რომლის მიხედვითაც უმუშევრები 3 თვის განმავლობაში იღებდნენ 150-150 ლარს. პროგრამა 50 ათას კაცზე გავრცელდა და ყველა ის უმუშევარი,

რომელიც ცნობას მიიტანდა, რომ რომელიღაც კერძო სტრუქტურაში მაინც ჰქონდა რაღაც სამუშაო 3 თვის განმავლობაში, ყოველთვიურად მიიღებდა აღნიშნულ თანხას. ეს გაკეთდა 2006 წლის შემოდგომაზე, ადგილობრივი არჩევნების წინ. მსგავსი რამ მთავრობამ 2007 წლის დეკემბერშიც მოიფიქრა, უკვე საპრეზიდენტო არჩევნების წინ, მასაც „დასაქმების პროგრამა“ დაერქვა, ისიც 3-თვიანად გამოცხადდა, ოღონდ 150 ლარის ნაცვლად დაწესდა 200 ლარი, 50 ათასის ნაცვლად კი მასში 100 ათასი კაცი ჩაერთო. თუმცა, ბოლოს პრემიერ-მინისტრმა დააზუსტა, რომ ეს პროგრამა არის არა 3, არამედ 6-თვიანი, ანუ თქვა, რომ ის გაიჭიმებოდა აპრილის ბოლომდე და რომ ფულის გაცემა მოხდებოდა თვეგამოშვებით. შესაბამისად, პირველი თანხა გაიცა დეკემბერში, მეორე – თებერვალში და მესამე – აპრილში. რა ხდება რეალურად? ვიღაცამ შეიძლება ამ ფორმატში მართლაც იპოვოს სამსახური, მაგრამ ასეთი პროგრამაში მონაწილეთა ძალიან მცირე ნაწილია. ძირითადად კი ეს ის უმუშევარი ხალხია, რომელთაც ნაცნობ-მეგობრები თუ ნათესავები (საქართველო მცირე ქვეყანაა და ყველა ერთმანეთს იცნობს) აძლევენ ცნობას, რომ საკუთარ ბიზნესში ასაქმებენ 3 თვით. არანაირ ვალდებულებას ბიზნესმენს ასეთი ცნობის გაცემა არ აკისრებს. სად წაიღებს უმუშევარი ამ აღებულ ფულს, მუთაქაში შეინახავს თუ ბანკში გაიქცევა?! რა თქმა უნდა, პირველ რიგში, წავა სამომხმარებლო ბაზარზე, ან წამალს იყიდის, ან კვების პროდუქტს თუ ბავშვის ჩანთასა და ფეხსაცმელს, ანუ ჩვეულებრივ სამომხმარებლო პროდუქციაში დახარჯავს. ეს ყველაფერი კი, ბუნებრივია, აწვება ბაზარს და ფასების ზრდას უწყობს ხელს. ამიტომ ნუ გაგვიკვიდება, რომ მთავრობის მიერ წინასაარჩევნოდ გამომცხარი ე.წ. „დასაქმების პროგრამით“ არა იმდენად ვინმე საქმდება, რამდენადაც უმუშევრები იღებენ შემწეობას, რაც ირიბად არის მათი ხმების “ყიდვა” არჩევნების წინ, ამ ყველაფრის შედეგი კი ინფლაციის ტემპების ზრდაა.

რაც შეეხება უმუშევართა სტატისტიკას, თუკი ქვეყანაში სტატისტიკა საერთოდაა არასანდო, ის არასანდოა უმუშევართა რაოდენობის მიმართულებითაც. აქ საინტერესოა ერთი დეტალი – ჩვენი მთავრობა ტრახახობს იმით, რომ 2007 წლის განმავლობაში მილლიარდ 600 მილიონის ინვესტიცია შემოვიდა ქვეყანაში და რომ ამის შედეგად 40 ათასი დამატებითი სამუშაო ადგილი შეიქმნა. ამ დროს, სტატისტიკის მიხედვით, უმუშევართა რიცხოვნობა იმ პერიოდისთვის შემცირებულია მხოლოდ 20 ათასით. თუ 40 ათასი სამუშაო ადგილი შეიქმნა, როგორ შემცირდა უმუშევართა რაოდენობა

მხოლოდ 20 ათასით?! ამას ხსნიან იმით, რომ თითქოს ქვეყანაში საქართველოდან ემიგრირებული ბევრი ჩვენი თანამემამულე ბრუნდება, რაც მე ნაკლებად რეალისტურად მიმაჩნია. ვფიქრობ, რეალურად უფრო მეტი ადამიანი გადის ქვეყნიდან და თუ ჩამოდის კიდევ ვინმე, გამოდის, ისინი უმუშევართა რიგებს ავსებენ. აქვე უნდა გვახსოვდეს, რომ საქართველოში ჩვენი თანამემამულეების დაბრუნების ყველაზე დიდი ტალღა 2006 წლის შემოდგომაზე მოდის, როცა რუსეთმა იძულების წესით გამოყარა არა მარტო ჩვენი მოქალაქეები, არამედ რუსეთის ის მოქალაქეებიც, რომლებიც ეთნიკური ქართველები იყვნენ.

ილნარ გორელიშვილი